

PRZYRODA BLISKO NAS

RAFAŁ WYSZYŃSKI

PRZYRODA BLISKO NAS

RAFAŁ WYSZYŃSKI

Powiat Pułtuski

Stowarzyszenie
„Puszcza Biała – Moja Mała Ojczyzna”

Pniewo 2022 r.

Tekst i zdjęcia

Rafał Wyszyński – Mazovian Wildlife Rafał Wyszyński

Korekta

Izabela Koba-Mierzejewska

Publikacja sfinansowana w ramach zadania publicznego w zakresie upowszechniania kultury fizycznej i sportu oraz krajoznawstwa, wypoczynku dzieci i młodzieży ze środków Powiatu Pułtuskiego

Wydawca

Stowarzyszenie „Puszcza Biała – Moja Mała Ojczyzna”

ISBN 978-83-966256-0-1

Projekt i druk

Maciejewski Jerzy Drukarnia J. J. Maciejewscy
06-300 Przasnysz, ul. Gdańska 1

*Przyroda podąża własną drogą, a wszystko to,
co nam wydaje się wyjątkiem,
jest w rzeczywistości zgodne z porządkiem
rzeczy.*

Johann Wolfgang Goethe

Krajobraz powiatu pułtuskiego jest bardzo zróżnicowany. To niepowtarzalne, urokliwe zakątki, lasy, łąki, pola oraz rzeka Narew wraz z enklawami cennymi przyrodniczo. Występujące tam okazy flory i fauny cieszą oko zarówno amatora, jak i wytrawnego przyrodnika.

Piękno natury naszego powiatu jest wyjątkowe, dlatego obowiązek jej pielęgnowania spoczywa na nas wszystkich. Czyste powietrze, woda, ale i możliwość wypoczynku wśród przyrody są niezbędne do życia i prawidłowego funkcjonowania. Musimy więc dbać o nasze środowisko, traktując je z poszanowaniem i wyrozumiałością, ponieważ to od nas zależy, jaki świat pozostawimy przyszłym pokoleniom.

Mam nadzieję, że niniejsza publikacja albumowa, prezentująca perełki przyrodnicze, zachęci Państwa do odwiedzenia naszego powiatu i udania się w podróż z dala od asfaltowych dróg, po leśnych duktach, rezerwatach i miejscach, gdzie znajdują się pomniki przyrody. A dolina rzeki Narew, z licznymi rozlewiskami, starorzeczami, zakolami i odnogami, będzie znakomitą przestrzenią do odpoczynku i rekreacji.

Starosta Pułtuski

Jan Zalewski

Wstęp

Powiat pułtuski leży w granicach trzech regionów geograficznych Polski: Wysoczyzny Ciechanowskiej, Doliny Dolnej Narwi oraz Międzyrzecza Łomżyńskiego. Znajduje się na zachodnim skraju Puszczy Białej, na dwie części dzieli go rzeka Narew, piąta pod względem długości rzeka w Polsce. Długość Narwi w granicach powiatu wynosi 46 kilometrów, a jej dolina osiąga tu szerokość od 4 do 11 kilometrów. Lewą część doliny rzecznej stanowi taras zalewowy; jego średnia wysokość nie przekracza dwóch metrów ponad wysokość średniego poziomu wody w rzece. Rzeźba tarasu urozmaicona jest licznymi obniżeniami, starorzeczami i zabagnieniami. Na tym odcinku wody Narwi zasila pięć mniejszych dopływów: lewy dopływ – Prut oraz cztery prawe dopływy – Pełta, Niestępówka, Pokrzywnica oraz Klusówka. Ostatnia z nich stanowi południową granicę powiatu pułtuskiego z powiatem legionowskim.

Na zachód od Narwi przeważają łąki, pastwiska, uprawy zbóż i kukurydzy. Kompleksy leśne są tu rozproszone i niewielkie, powierzchnią nie przekraczają na ogół kilkunastu kilometrów kwadratowych. Na wschód od rzeki znajduje się duży, zwarty kompleks leśny o powierzchni ponad stu kilometrów kwadratowych – zachodni kraniec Puszczy Białej. Rozciąga się on wzdłuż rzeki od południowej po północną granicę powiatu. Lesistość całego powiatu wynosi około 20 procent. Jest nieznacznie niższa od wynoszącej około 23 procent lesistości województwa mazowieckiego. W zdecydowanej większości są to lasy własności Skarbu Państwa, zarządzane przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe. W drzewostanach powiatu dominuje sosna.

Przepływająca tędy Narew stanowiła szlak migracyjny i komunikacyjny dla pojawiającej się tu ludności. Rzeka umożliwiała migracje, dawała też schronienie. Istnienie pierwszej osady na wyspie pułtuskiej datuje się na pierwszą połowę XII wieku. W tym samym czasie również rozpoczęto budowę grodu. Osada i gród powstały na wyspie, między korytami rzeki, w jej zakolu, na skarpie. Stąd rozciąga się widok na nisko położony, równinny przeciwny brzeg. Tak lokowano wczesnośredniowieczne warownie na Mazowszu, co miało znaczenie obronne. Poza nurtem rzeki dodatkową barierę stanowiły wielkie połacie puszczy i bagna; pozostało to z pewnością nie bez znaczenia dla stanu zachowania środowiska naturalnego tych obszarów do naszych czasów.

Stan zachowania zasobów naturalnych wpłynął na znaczącą liczbę form ochrony przyrody, jakie spotykamy dziś na terenie powiatu. Znajduje się tu siedem z dziesięciu form ochrony przyrody, wymienionych w Ustawie o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 roku. Należą do nich: rezerваты, park krajobrazowy, obszar chronionego krajobrazu, sieci obszarów Natura 2000, pomniki przyrody, użytki ekologiczne oraz gatunki roślin i zwierząt podlegające ochronie gatunkowej.

Zróżnicowanie udziału powierzchniowych form ochrony przyrody w poszczególnych gminach powiatu jest duże i wynosi od 0,02 procenta powierzchni w gminie Świercze do 62 procent powierzchni w gminie Zatory. Łącznie jest to powierzchnia ponad 300 kilometrów kwadratowych na obszarze całego powiatu pułtuskiego.

Oprócz powierzchniowych form ochrony przyrody znajdziemy tu także imponującą liczbę ponad czterystu drzew uznanych za pomniki przyrody, występujących zarówno pojedynczo, jak również w formie grup i alei. Najbardziej okazałym z nich jest dąb szypułkowy rosnący w gminie Gzy, o obwodzie pnia przekraczającym 6 metrów.

Poza drzewami objętymi ochroną jako pomniki przyrody znajdziemy dwa głazy narzucone, podlegające tej formie ochrony. Znajdują się one na terenie gmin: Świercze i Winnica.

W lasach Puszczy Białej występują gatunki ptaków, których miejsca lęgowe zostały objęte strefami ochronnymi. Należą do nich bocian czarny oraz bielik. Strefy te wyznaczone są wokół miejsc rozrodu gatunków wymienionych w Rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 16 grudnia 2016 roku w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt.

Rafał Wyszyński

Dolina Dolnej Narwi

Natura 2000

Europejska sieć ekologiczna NATURA 2000 jest zespołem obszarów wyróżniających się wartością przyrodniczą, pokrywa obszar całej Europy w granicach wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej. Stanowi około 1/5 jej powierzchni, swym zasięgiem obejmuje obszary zarówno wodne, jak i lądowe. Początki sieci NATURA 2000 sięgają roku 1979, kiedy to we wspólnocie europejskiej przyjęto tzw. dyrektywę ptasią o ochronie dziko żyjących gatunków ptaków. Położono tym samym podwaliny pod wyznaczenie i objęcie ochroną obszarów o szczególnym znaczeniu dla ptaków. W 1992 roku wdrożono tzw. dyrektywę siedliskową, na podstawie której ochroną objęto cenne oraz dobrze zachowane siedliska, a także pozostałą część fauny i florę. Obydwa te dokumenty przyczyniły się do powstania sieci obszarów o szczególnym znaczeniu przyrodniczym, który przyjął nazwę NATURA 2000.

*Psianka
słodkogórz*

*Rusałka
pawik*

Wydmy w okolicach Gnojna

Zawilec gajowy

Starorzecze Narwi

Wschód słońca w dolinie Narwi

Narew poniżej Pułtuska

Okolice Szygówka

Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków (OSOP) Dolina Dolnej Narwi

Obszar objęty ochroną od roku 2007. Obejmuje około 140 km biegu Narwi, zaś na terenie powiatu pułtuskiego około 10 km biegu rzeki, od granicy z powiatem wyszkowskim w okolicy wsi Plewica do okolic wsi Zambski Kościelne w gminie Obryte. Na odcinku tym Narew umiarkowanie meandruje, brzegi rzeki nie są wysokie, występują się niewielkie odnogi, a sporadycznie i wypłylenia. W bezpośrednim sąsiedztwie koryta rzeki znajdują się liczne zadrzewienia wierzbowe, na terenach otwartych dominują pastwiska. Z ptaków wymienionych w załączniku I Dyrektywy Rady 79/409/EWG występują tu: zimorodek, rybitwa rzeczna, sieweczka rzeczna, na przelotach zatrzymują się ptaki siewkowe, w tym batalion.

Derkacz

Kszyk

Zimorodek

Sieweczka rzeczna

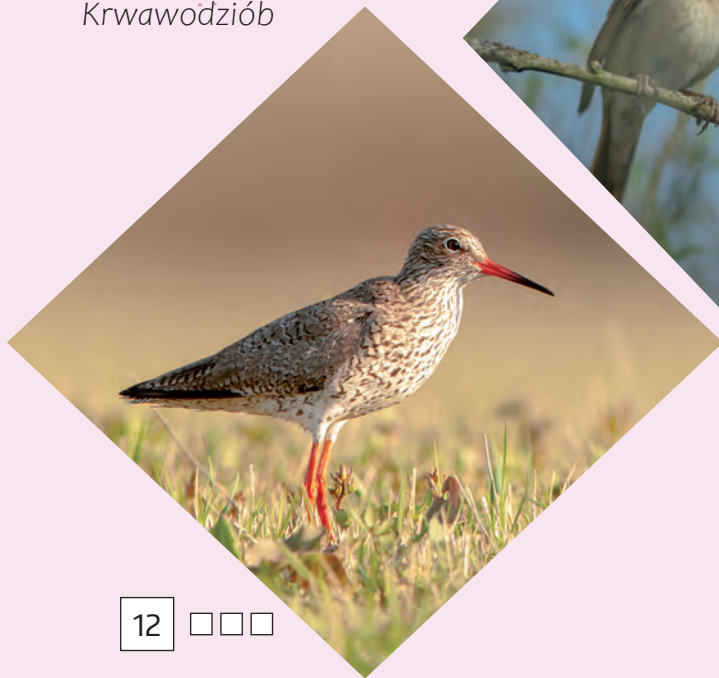
Nadbużański Park Krajobrazowy

Enklawa o powierzchni 378,72 ha, położona w Dolinie Narwi, na terenie dwóch gmin – Pułtusk i Pokrzywnica, stanowi część Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego, jednego z największych parków krajobrazowych w Polsce. Obejmuje zasięgiem samą Narew, jak i przyległe tereny, które charakteryzują się ekstensywną gospodarką rolną. Znajdują się tu głównie łąki i pastwiska, objęte ochroną z uwagi na swoją wartość przyrodniczą, krajobrazową i kulturową. Kwitnące od wiosny do jesieni łąki to środowisko występowania m.in. przetacznika kłosowego, wrotyczu pospolitego czy żmijowca zwyczajnego.

Słowik szary

Krwawodziób

Bocian biały

Wschody słońca nad starorzeczami Narwi

Starorzecze Narwi w okolicach Ponikwi

Wrotycz pospolity

Dziewanna

Przetacznik i Łsniak szmaragdek

Żmijowiec zwyczajny

Nasielsko-Karniewski Obszar Chronionego Krajobrazu

Powołany w 1990 roku, a na terenie powiatu pułtuskiego w roku 2005, obszar o powierzchni 2152,16 ha. Obejmuje swym zasięgiem tereny zagospodarowane rolniczo, lasy oraz doliny niewielkich rzek i starorzecza położone na Wysoczyźnie Ciechanowskiej między Pułtuskiem i Karniewem (w powiecie makowskim) a Nasielskiem (w powiecie nowodworskim). Celem ochrony jest tu unikalny pod względem krajobrazowym teren o zróżnicowanej rzeźbie, ze wzgórzami morenowymi i kemowymi. Obszar ten leży na szlaku przelotu ptaków. Jego zróżnicowany krajobraz, lasy i doliny rzeczne pełnią ważną funkcję korytary ekologicznych. Odgrywają istotną rolę w corocznych migracjach ptaków na zimowiska w południowej i zachodniej Europie oraz Afryce, pełnią także funkcję swoistych łączników w migracjach zwierząt naziemnych.

Krajobraz po żniwach

Łąki w dolinie strugi Niestępówki

Aleja wierzbow

Knieć błotna

Zajęc

Łąka w dolinie strugi Pokrzywnicy

Pomniki przyrody

Na terenie powiatu pułtuskiego znajdują się pomniki przyrody, do których zaliczają się przede wszystkim drzewa: zarówno pojedyncze egzemplarze o imponujących rozmiarach, jak również aleje i skupiska drzew. Najliczniej reprezentowanymi gatunkami wśród pomników przyrody są: dąb szypułkowy, lipa drobnolistna, klon pospolity oraz jesion wyniosły. Dęby szypułkowe znajdują się głównie w gminach: Pułtusk, Zatory, Gzy i Obryte.

Dąb szypułkowy

Aleja lipowa w Gzowie

Dąb w Stawinodze

Dąb
w Pękwowie

Dąb
szypułkowy

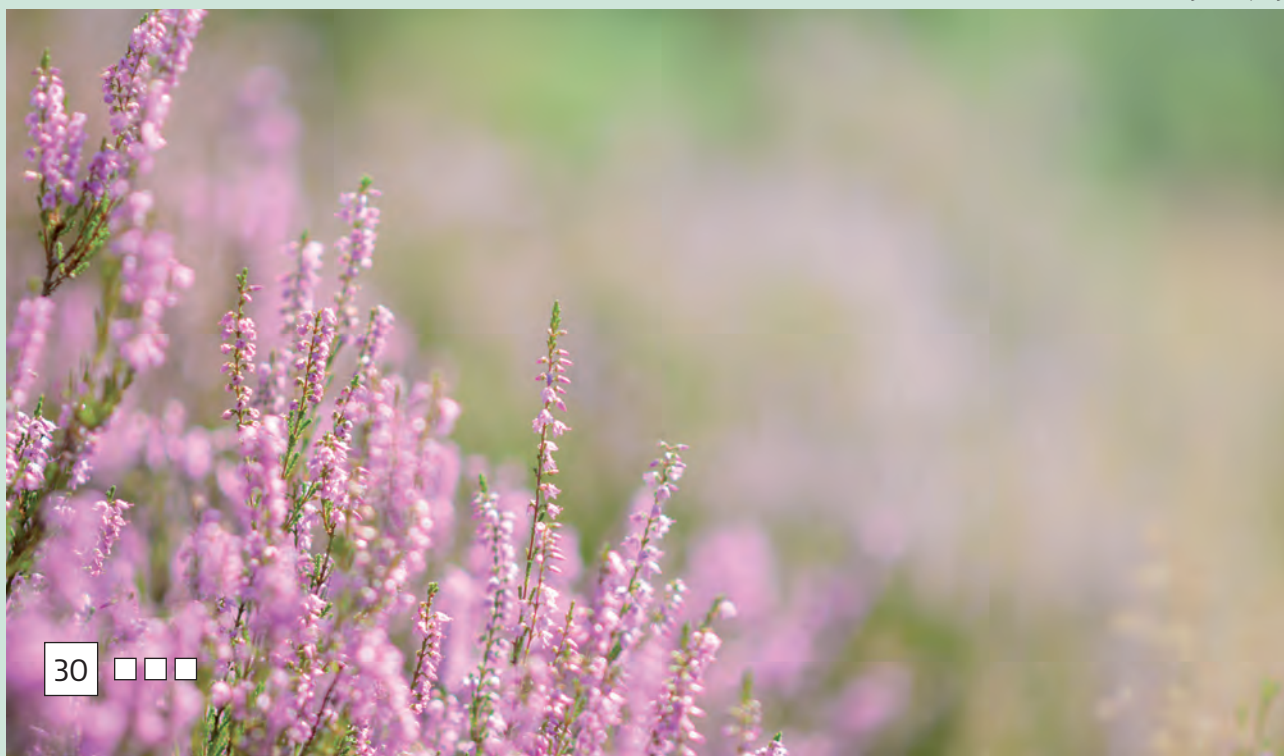

Puszcza Biała

Natura 2000 – Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków

Obszar powołany w roku 2004, położony w widłach dwóch dużych rzek – Narwi i Bugu. Jest to teren równinny, słabo pofalowany, występują tu niewielkie pagóry żwirowe. Lasy tworzy głównie sosna, rosnąca na ubogich utworach glebowych. Żyźniejsze fragmenty porasta dąb, a bardziej wilgotne olsza. Tereny leśne, rolnicze oraz doliny niewielkich rzek tworzą tu mozaikowy krajobraz, co z kolei ma korzystny wpływ na skład gatunkowy występującej tu ornitofauny. Na obszarze OSOP Puszcza Biała stwierdzono gniazdowanie dwudziestu gatunków ptaków z załącznika I dyrektywy ptasiej. Należą do nich m.in. dzięcioł czarny, bocian czarny, kobuz, lelek i dudek gąsiorek.

Wrzos zwyczajny

Dudek

Tygrzyk paskowany

Pszczoła

Wilk

Sosny na skraju Puszczy Białej

Rezerwat przyrody Bartnia

lokalnie nazywany „Czaplińcem” leśny rezerwat o powierzchni 14,60 ha. Znajduje się na terenie gminy Obryte, w leśnictwie Zambski. Został utworzony w roku 1977. Celem ochrony pierwotnie była tu kolonia lęgowa czapli siwej. Czaple zmieniły jednak miejsce swojego gniazdowania już po utworzeniu rezerwatu. W chwili obecnej ochronie podlega tu bór sosnowy z ponad stuletnimi drzewami, charakteryzujący się dużym stopniem naturalności. W dwóch rosnących w rezerwacie sosnach zachowały się barcie, w których niegdyś hodowano pszczoły; stąd wzięła się nazwa rezerwatu. Runo pokrywają łąny konwalii majowej, wśród fauny występują tu m.in. zaskroniec, borsuk, dzięcioł czarny.

Konwalia majowa

Konwalijka dwulistna

*Barć
w Rezerwacie
Bartnia*

Zaskroniec

Las w rezerwacie

Dzięcioł czarny

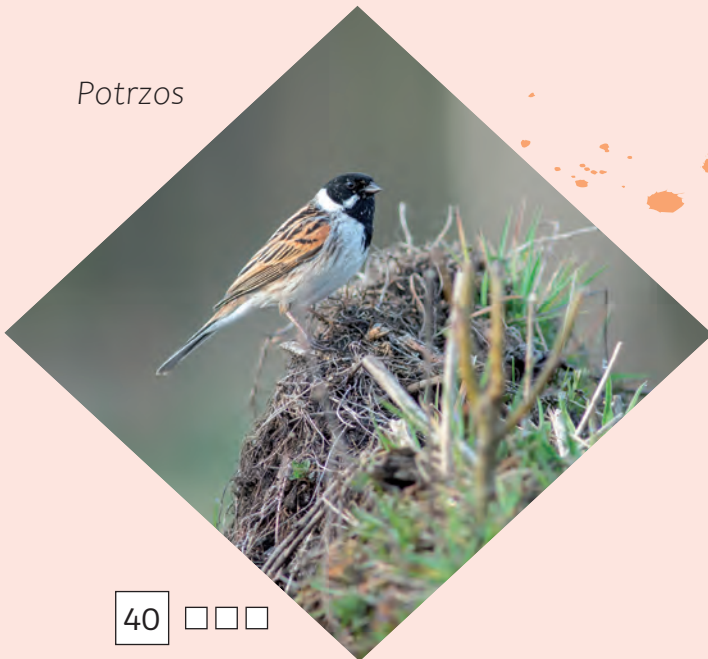

Borsuk

Rezerwat przyrody Dzierżeńska Kępa

Niewielki rezerwat ornitologiczny o powierzchni 1,20 ha. Utworzony w roku 1991 na wyspie na rzece Narew koło Dzierżenina (w gminie Pokrzywnica), od której pochodzi jego nazwa. Ochronie podlegają tu siedliska ptaków wodno-błotnych oraz miejsca lęgowe rybitwy rzecznej i najliczniejszej z krajowych gatunków mew – śmieszki. W chwili obecnej rezerwat porasta wokoło szuwar, na wyżej położonym fragmencie wyspy dominują olsze. Bezpośrednia okolica rezerwatu podlega silnej presji turystyki wodnej, mimo to częstym widokiem wciąż pozostają: rodziny łabędzi niemych, wielogatunkowe stada kaczek, mewy siwe, perkozy dwuczube czy nurogęsi.

Potrzos

Brzęczka

Dzierżeński Kępa o świcie

Śmieszki

Rybitwa rzeczna

Rezerwat przyrody Popławy

Utworzony w roku 1977 rezerwat leśny o powierzchni 6,28 ha. Jego nazwa pochodzi od Popław – obecnie dzielnicy Pułtuska. Ochronie podlega tu bór sosnowy, tworzony przez ponad stuletnie sosny. Położony jest na skraju tarasu zalewowego Narwi, na terenie gminy Obryte. Wyżej położone partie porośnięte są sosną, zaś brzegi starorzeczy i mokradła na skraju rezerwatu porastają olchy i brzozy. Nie dożywają one tu późnej starości ze względu na trudne warunki siedliskowe panujące w tych miejscach. Za to teren ten stanowi doskonałe siedliska dla żurawi. Ponadto w rezerwacie występują liczne stare, martwe i powalone drzewa, które stają się mikrosiedliskami dla wielu gatunków grzybów saprofitycznych. Ich miejsce w górnym piętrze lasu powoli zajmuje młode pokolenie. Na powalonych pniach wyrastają młode siewki, które w przyszłości wyrosną na potężne drzewa. W rezerwacie występują chronione gatunki zwierząt m.in. zaskroniec, żuraw, myszołów, dzięcioł czarny, wilga.

Samotnik

Dzięcioł średni

Siewka sosny

Na pniu martwej brzozy

Sosna zwyczajna

Żuraw

Rezerwat przyrody Stawinoga

Rezerwat ornitologiczny i leśny, utworzony w roku 1981, o powierzchni 46,51 ha, swoim zasięgiem obejmuje stawy hodowlane, podmokłe lasy oraz łąki. Od położenia pochodzi jego nazwa oraz nazwa leżącej opodal wsi w gminie Zatory. Teren stawów to ważna ostoja lęgowa dla wielu gatunków kaczek, gęgawy, perkoza dwuczubego i łabędzia krzykliwego. W przybrzeżnych trzcinowiskach występuje wąsatka. Obszar stawów stanowi miejsce odpoczynku ptaków na trasie ich wiosennych i jesiennych migracji. Podmokłe tereny otaczające stawy to środowisko życia łosi. Oprócz fauny, w tym gniazdujących tu chronionych gatunków ptaków, na uwagę zasługują: listera jajowata, pierwiosnka lekarska czy narecznica grzebieniasta.

łosie

Węsatki

Cyranecka

Czernica

Podmokły las w rezerwacie Stawinoga

Łąka na skraju rezerwatu Stawinoga

Stawy w rezerwacie

Rezerwat Przyrody Wielgolas

Utworzony w roku 1981 rezerwat leśny o powierzchni 6,73 ha. Leży w gminie Zatory, w leśnictwie Wielgolas. Celem ochrony jest tu zachowanie starodrzewu sosnowego. Rosnące na tym terenie sosny zostały w przeszłości wprowadzone ręką człowieka i nie następuje ich naturalne odnowienie. W przyszłości ich miejsce zajmą dęby, lipy i graby, które obecnie tworzą tu drugie piętro lasu. Stare, dziuplaste drzewa stanowią doskonałe siedliska dla dzięciołów, ponadto licznie występują: kowalik, grubodziób, pełzacz ogrodowy. Runo porasta łąkowo konwalijka dwulistna, rosną także kopytnik pospolity i szczawik zajęczy.

Konwalijka dwulistna

Sosna
zwyczajna

Kowalik

Grubodziób

*Petzacz
ogrodowy*

Spis treści

Słowo od Starosty Puttuskiego	3
Wstęp	4
Dolina Dolnej Narwi	6
Nadbużański Park Krajobrazowy	12
Nasielsko-Karniewski Obszar Chronionego Krajobrazu	18
Pomniki przyrody	24
Puszcza Biała	30
Rezerwat przyrody Bartnia	34
Rezerwat przyrody Dzierżenińska Kępa	40
Rezerwat przyrody Poptawy	46
Rezerwat przyrody Stawinoga	52
Rezerwat przyrody Wielgolas	58

**Stowarzyszenie
„Puszcza Biała – Moja Mała Ojczyzna”**

ISBN 978-83-966256-0-1